

VRCHOLNÉ OBDOBÍ BYZANTSKÉ ŘÍŠE

MAKEDONSKÁ DYNASTIE

OBEČNÁ CHARAKTERISTIKA DOBY

- Definitivní ukončení dogmatických sporů, ale zároveň překonání společenské a duchovní krize, kterou byzantská společnost po delší dobu procházela.
- zahájena epocha největšího rozmachu byzantské říše, který se projevil ve všech oblastech politického i kulturního života.
- Byzanc znovu do ofenzivy, postupně obnovuje svou vládu nad řadou ztracených oblastí - Její území se opět rozprostíralo od jižní Itálie až po Eufkrat a severní hranici tvořily řeky Dunaj a Dráva.
- Politický vliv byzantská říše neprosazovala pouze válečnými akcemi, ale i obratnou diplomacií a působením církevních misí, které vtahovaly národy za hranicemi říše do sféry byzantské civilizace.
- Období nového hospodářského rozmachu, projevujícího se v oživení řemeslné výroby a s ním spojeném novém rozvoji městského života. Zároveň v sociální struktuře objevovat i nové společenské síly, zejména v podobě provinciální aristokracie, která představovala současně oporu i nebezpečí pro centralizovanou byrokratickou správu a nakonec i pro absolutní císařskou moc.
- Období velké tvůrčí aktivity a nového kulturního rozkvětu. Jeho nástup byl poznamenán jmény velkých učenců, kteří usilovali o oživení klasické vzdělanosti, a vyústil v činnost celé plejády encyklopedistů soustředěných kolem literáta a učenice na císařském trůně - Konstantina Porfyrogenneta.

BASILEIOS I. (867-886)

- Přijat jako stájový podkoní ve službě u Theofilitze, příbuzného Bardy, mocného strýce císaře Michaela III. V městě Patras, kde získal náklonnost Danielidy, která ho přijala do své domácnosti a finančně ho podporovala. Také se mu podařilo vzbudit pozornost císaře, když zvítězil v kruhovém zápase a stal se pak císařovým komořím (*parakoimomenios*).
- Aby si udržel Michaelovu přízeň, nechal se rozvést se svojí ženou a oženil se s Eudokii Ingerinou, císařovou milenkou. Všeobecně je přijímáno, že Leon VI., Basileiův nástupce, byl ve skutečnosti synem Michaela III. Sice to nelze říct s úplnou jistotou, avšak zdá se, že Basileios rovněž sdílel tento pocit.
- V dubnu 866 Basileios s císařovým souhlasem vlastnoručně zavraždil Bardu, který do té doby vládl říši ve jménu císaře. O několik týdnů později obdržel titul *kaisara* (spolucísaře).
- jeho postavení na Michaelově dvoře se zhoršovalo a proto Michaela v září 867 zavraždil a nastoupil na trůn.

BASILEIOVA VLÁDA

- **zákonodárná činnost:** opětovné probuzení justiniánského práva. Basileiovy zákony byly shromážděny v tzv. **Basilice** – sbírce zákonů, která byla dokončena a vstoupila v platnost až za jeho nástupce Leona VI. Kromě toho inicioval Basileios také sestavení dvou menších děl, která jsou známa jako Procheiron a Epanagoge.
- Jeho finanční politika byla zdrženlivá. **Církevní politika:** vyhnání patriarchy Fotia, který bojoval za nezávislost byzantské církve a znovu dosazení jeho soupeře Ignatia, jehož nároky byly podporovány papežem Hadriánem II.
- Rozhodnutí bulharského chána Borise I., podřídit novou bulharskou církev jurisdikci Konstantinopole, bylo papežem chápáno jako urážka. V r. 877 byl **Fotios** znovu dosazen za patriarchu, což představovalo určitý zlom ve vztahu k Římu a rozhodující krok ke konfliktu, který v roce 1054 vedl až ke schizmatu a k rozdělení církve.

VÁLKY

- namáhavá válka proti paulikiánům. Smrt jejich vojenského vůdce Jana Chrysocheira a dobytí města Tefrike v roce 872 vedlo k definitivnímu zničení paulikiánů, kteří díky svému účelovému spojení s bagdádským chalífou představovali pro byzantskou říši vážnou hrozbu.
- pohraniční války s Araby. Syrakusy na Sicílii sice padly do rukou Arabů, ale bylo znovu dobyt Bari a velká část Kalábrie. Tyto úspěchy vedly k novému období byzantské dominance na Apeninském poloostrově. Především se ale Byzantinci stali opět pány Středomoří.
- Pokračoval byzantský postup na Balkáně a především v oblasti Jadranu. Arabové, kteří v r. 868 obléhali město Ragusa, byli odraženi mocným byzantským loďstvem.
- Na západním Balkáně vytvořeno spojením několika měst a ostrovů nové thema Dalmatia. Srbsko přijalo křesťanství a uznalo byzantskou svrchovanost.
- V r. 886 Basileios zemřel na zranění utrpěné při lovu

LEON VI. MOUDRÝ (886 – 906)

- V době jeho vlády se značně upevnila feudalizace byzantského státu. Síla maloasijských magnátů vzrůstala na úkor svobodného rolnictva, které upadalo do stále větší závislosti a ztrácelo tak svoji volnost. Současně posílil také trend byrokratizace státu.
- Po nástupu na trůn donutil patriarchu Fotia k abdikaci a nahradil jej svým bratrem Stefanem. Leon jako flegmatický člověk se spisovatelskými sklony a rovněž se zajímal o náboženské otázky.
- Leon pokračoval v práci na *Basilice*, řeckém překladu zákonů císaře Justiniána I., která byla zahájena již za Basileia. Tato sbírka zákonů odrážela všemohoucnost císaře ve všech společenských oblastech. Podle tematického rozdělení do šesti dílů ji říkali Hexabiblos.
- Bulhaři, kteří Basileia nikdy neporazili, v roce 894 přemohli Leonovu armádu. Leon si proto na pomoc povolal nomádské Maďary. S jejich pomocí se mu podařilo Bulhary porazit. Když si však bulharský car Simeon I. uvolnil ruce vytlačáním Maďarů do Panonie, byl Leon proti Bulharům opět bezmocný a v r. 896 utrpěl těžkou porážku. V následné mírové smlouvě se Leon zavázal platit Bulharům tribut.

NEÚSPĚŠNÉ VÁLKY S RUSY A ARABY – OTÁZKA NÁSTUPNICTVÍ

- V roce 907 Konstantinopol napadena Rusy pod vedením Olega - chtěli se domoci výhradních obchodních práv s říší. V roce 911 podnikli nový útok, a Leon jim poskytl požadovaná obchodní privilegia – vznik variažské družiny
- V roce 902 Arabové zmocnili Taorminu, poslední byzantskou pevnost na Sicílii. V roce 907 muslimští piráti z Kréty strašlivě vydrancovali Soluň. Když se Leon pokusil vyslat flotilu k znovu dobytí Kréty, Saracéni ji drtivě porazili. Krátce po této porážce Leon onemocněl a zemřel.
- Leonovi se dlouho nedařilo získat syna, který by mohl být jeho dědicem. Proto se rozvedl s dvěma předchozími manželkami. Leon se přesto oženil znovu ačkoliv byl třetí sňatek církví zakázán. Jeho třetí žena též zemřela. Místo čtvrtého sňatku, který by byl ještě větším hříchem než třetí, si Leon přivedl na dvůr milenku jménem Zoe Karbounopsina (Černooká). V roce 904 mu porodila syna, rozhodl se s ní oženit i přes odpor církve.
- Protože jeho syn Konstantinos Porfyrogennetos byl ještě tříletým dítětem, stal se jeho regent, Leonův bratr Alexandr

ROMANOS LEKAPENOS – UZURPÁTOR NEBO VOJENSKÝ PORUČNÍK (919-944)

- Velitel loďstva v roce 919 obsadil císařský palác, přičemž nechal zajmout a oslepit Leona Foku, velitele vojska poraženého Bulhary v bitvě u Anchialu v roce 917 a dosavadního regenta. Císařovna Zoe, vdova po Leonu VI., se musela odebrat do kláštera.
- Mladistvého císaře Konstantina VII. oženil Roman se svou dcerou Helenou a obdržel tak titul *basilopator*. Krátce poté byl svým zetěm nejprve jmenován *kaisarem* (spolucísařem) a v r. 920 byl Romanos korunován za císaře. Konstantin VII. tak byl následujících 24 let císařem pouze formálně. Skutečnou vládu vykonával Lakapenos.
- Roman povýšil svého syna Christofora za svého spolucísaře a nepochybně plánoval založení vlastní nové dynastie, aniž by však jakkoliv zasáhl proti Konstantinovi.
- V sociální politice prosadil zákony, kterými se pokoušel zamezit feudalizaci selských usedlostí, nicméně nedokázal zastavit kolo dějin a nezbavil tak moci velké pozemkové magnáty, s kterými bojoval celý svůj život. Snažil se také zastavit nadměrné hromadění majetku církví.
- Přestože Romanos uchránil říši před chaosem, soudobí kronikáři ho hodnotili rozporuplně. Konstantin VII. Porfyrogennetos ho ve svém díle *De administrando imperio* nazývá nevzdělaným, sebestředným a nevypočitatelným povýšencem. Romanos Lakapenos byl velmi zdatným a prozíravým císařem - patřil k nejvýznamnějším vládcům východního impéria.

VÁLKY S BULHARY, RUSY A ARABY

- Největší nebezpečí pro Byzanc Bulharsko. Car Simeon ohrožoval v letech 913 a 924 dokonce samotnou Konstantinopol. Romanosův vzestup nicméně zmařil jeho plány na ovládnutí Konstantinopole.
- Vítězství nad flotilou piráta Leona z Tripole v roce 924 ukončilo arabskou námořní dominanci v Egejském moři. Roman tudíž mohl uzavřít dvouletý mír s fátimovským chalífou, kterému se ale musel zavázat k placení tributu.
- K největším Romanovým úspěchům patří mírová smlouva se Simeonem z roku 926, ve které ovšem musel uznat Simeonovy titulární nároky. Simeon od té doby užíval titulu *basileus Římanů a Bulharů*. Po Simeonově smrti v roce 927 uzavřel jeho syn Petr s Byzancí mírovou smlouvu a oženil se s Marií Lakapenou, dcerou Romanova syna Christofora, čímž bylo mírové soužití obou států utvrzeno. Různými vzájemnými kompromisy se tak Romanovi podařilo eliminovat bulharskou hrozbu.
- Vojevůdce Ioannes Kurkuas dokázal na východních hranicích dobýt v letech 931/934 emirát [Melitene](#). Byzantská říše tím rozšířila svou moc až k řece Tigris. Arménie a Gruzie vymanili z arabského tlaku.
- Ruský útok v roce 941 byl díky použití řeckého ohně odražen. Po druhém útoku v roce 942 uzavřel kyjevský kníže Igor s Byzancí mírovou smlouvu. Kurkuas zatím na východě pokračoval ve svém velkolepém tažení. V roce 943 dobyl města Dara, Amida, Martyropolis a Nisibis a v roce 944 přinutil obyvatele Edessy, aby mu vydali Mandylyon – údajně lidskou rukou nestvořený obraz Krista, který pak byl přenesen do Konstantinopole.

KONSTANTINOS PORFYROGENNETOS (944 – 959)

- Konstantin VII. Porfyrogennetos se stal vůdčí osobností vzdělanců, kteří se věnovali encyklopedickým pracím. To znamená, že shromáždili z dosud napsaných děl souhrn poznatků potřebných pro výkon intelektuálních povolání i vládní praxi.
- Pořízení výpisků z řeckých historiků, z nichž sestaveno 53 encyklopedií. Měly přinášet poučení politikům v oblasti státní správy, vojenství apod. Pořizovány byly také odborné encyklopedie, například zemědělská *Geóponika* zahrnuje poznatky od antiky až po současnost (zemědělství považoval císař vedle vojenství a církve za velmi důležité pro chod státu).
- Konstantin osobně napsal několik spisů, jejichž základem byly jeho osobní zkušenosti a encyklopedická studia. Patří mezi ně oslavný životopis jeho dědy, dílo *O ceremoniích* a práce *K synu Romanovi*, známá pod latinským názvem ***De administrando imperio***. Práce o ceremoniích měla sloužit k řádné správě říše – podle císaře bylo zárukou její stability zachovávání starých ceremonií. Myšlenka, že uchování tradic, zůstala živá až do 19. století. *De administrando imperio* obsahuje zprávy o zemích a národech sousedících s Byzancí.

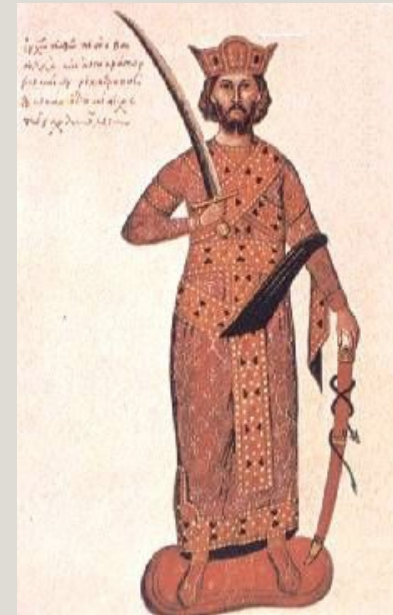

ROMANOS II (959-963)

- V listopadu 959 po smrti svého otce nastoupil Romanos II na trůn. Brzy zbavil všech někdejších dvořanů a rádců svého otce a nahradil je svými přáteli nebo přáteli své ženy **Theofano**.
- Mezi osobami odsunutými z císařského paláce byla také císařova matka Helena a její dcery – všechny byly vykázány do kláštera.
- Požitky milující panovník přenechal vojenské záležitosti svým zkušeným a velmi schopným dvořanům, jako komorník (*parakoimomenos*), eunuch **Josef Bringas** nebo vojevůdcům, především bratrům Leonovi a Nikeforovi Fokům.
- Za jeho vlády započala velká ofenzíva proti islámu. V roce 960 byl **Nikeforos Fokas**, po namáhavém tažení a devět měsíců trvajícím obléhání Candie úspěšně završil obnovení byzantské kontroly nad celým ostrovem.
- Poté Nikeforos poslán na východní hranici, kde dobyl Kilíkii a v roce 962 dokonce Aleppo. Mezitím Leon Fokas odrazili nájezd Maďarů do byzantských provincií na Balkáně.
- V roce 963 po jedné dlouhé lovecké výpravě Romanos II. onemocněl a krátce nato zemřel. Pověsti připisují jeho smrt jedu, který mu měla podat jeho manželka Theofano. Po jeho smrti vládla jménem jeho dvou nezletilých synů (Basileios II a Konstantinos VIII) Theofano.

NIKEFOROS FOKAS (963-969)

- Po smrti Romanose fakticky vladl *parakoimomenos* Iosef Bringas, který neměl v úmyslu vzdát se moci ve prospěch císařovny.
- Jeho intriky během měsíců následujících po Romanově smrti proti němu nakonec obrátily císařovnu Theofano i Nikefora, který po svém prohlášení za císaře pochodoval ke Konstantinopoli, kde zatím jeho přívrženci přemohli jeho soka.
- Díky své popularitě v armádě byl Nikeforos II. Fokas v srpnu 963 za přítomnosti Romanových mladých synů korunován císařem a navzdory odporu patriarchy se oženil s jejich matkou, regentkou Theofano.
- Nikeforos byl prý škaredý, přísný a hluboce nábožensky založený muž, ale vojáci ho uctívali a slepě následovali. Je považován za možná nejlepšího vojevůdce v celých dějinách říše.
- Vzhledem ke ohromným výdajům na údržbu armády, Nikeforos značně pomezil štedrost dvora a rovněž výdaje na klérus, zakázal zakládání nových klášterů. Kvůli vzrůstající daňové zátěži úplně pozbyl svou někdejší popularitu a vytvořil tak předpoklady k pozdější revoltě.
- Nakonec opustila i Theofano, která se připojila ke spiknutí proti císaři vedeném Janem Tzimiskem. V noci z 10. na 11. prosince 969 byl císař zavražděn ve své ložnici

JAN TZIMISKES (969-976)

- brzy po zavraždění Nikefora se Tzimiskes stal císařem. Předtím byl konstantinopolským patriarchou obviněn z věrolomnosti a vraždy a jako důkaz kajícího patriarcha požadoval, aby se císař stranil svých zločinných druhů a především aby zapudil císařovnu Theofano.
- Císařovna, která již dvakrát porušila posvátnou manželskou přísahu, doufala nyní ve svatbu s Tzimiskem, avšak nakonec byla odstavena do kláštera.
- Ve vnitřní politice se Tzimiskes musel potýkat se stigmatem násilného převzetí moci. Kromě toho byl pouze zástupcem nezletilých synů Romana II., kterým císařská koruna oficiálně náležela. Pod tlakem patriarchy byl nucen odvolat některá nařízení svého předchůdce týkající se církve. Vůči maloasijským magnátům, kteří vystupovali proti centrální moci, si vedl úspěšněji.
- V zahraniční politice se mu podařilo se usmířit s Otou I., když v roce 972 poslal na západ svoji neteř Theofano, která se provdala za Otu II. Napjaté vztahy mezi oběma říšemi se tím značně uvolnily. Díky jeho úspěchům proti Kyjevské Rusi v Bulharsku a proti Arabům na východě se Byzanc, kdysi tak katastrofálně zasažená islámskou expanzí, ocitla opět na vrcholu své moci.

BASILEIOS II. BULGAROBÍJEC

- Po smrti Tzimiskese skutečnou moc nadále vykonávali *parakoimomenos* Basileios, který ovládal státní byrokratický aparát, a Bardas Fokas jako vrchní velitel byzantských vojsk.
- Oběma legitimním císařům zůstaly jen vnější znaky vládní moci, aniž by ji však ve skutečnosti mohli vykonávat.
- Mladší Konstantin, milující rozkoše a pohodlí dvorského života, byl ochoten se s tím spokojit, jeho starší bratr Basileios ovšem nikoliv. Byl to muž přísné, zasmušilé a podezřívavé povahy, nedbal o vnější nádheru ani o jakékoliv rozptýlení, neměl přátel, nikdy se neoženil a není ani známo, že by kdy byl měl milenku; pro ženy nebylo v jeho životě místa. Všechno jeho zájem se upínal jen ke správě státu a k výkonu moci. To ovšem naráželo na odpor jeho všemocného ministra. Trvalo ale plných sedm let, než mezi nimi došlo k otevřené srážce.
- *Parakoimomenos* pokusil se proti němu roku 985 zosnovat spiknutí. Basileios jej nařídil zatknout, dal mu zabavit všechny majetek a poslal jej do vyhnanství. Jmenoval Bardase Fokase správcem antiochijské provincie a tak ho zbavil funkce vrchního velitele armády.

BOJ S UZURPÁTORŮ – POKŘESTĚNÍ RUSKA

- Na jaře 988 uzurpátor Bardas Fokas s velkou vojenskou silou vytáhl proti Konstantinopoli - Basileios se ocitl v zoufalém postavení. Mohl sice spoléhat na přízeň obyvatel hlavního města, ale jediná vojenská síla, kterou měl k dispozici, byly oddíly císařské gardy.
- Obrátil se obrátil ke kyjevskému knížeti Vladimírovi s žádostí o pomoc. Ten projevil ochotu zapůjčit mu své varjažské bojovníky, žádal ovšem aby císař mu měl poslat skutečnou *porfyrogennetu*, za ženu. Znamenalo to nejvyšší diplomatické uznání. Basileios slíbil poslat do Kyjeva svou vlastní sestru Annu, ovšem pod podmínkou, že Vladimír zapudí všechny své ženy a že přijme křesťanství. Tak došlo roku 988 k pokřestění Ruska z Byzance, což mělo pro osudy této země zásadní historický význam.
- Vladimír Basileiovi skutečně poslal družinu 6000 obávaných varjažských bojovníků a ten s touto posilou a s oddíly své gardy vytáhl proti vojsku svého soka, které bylo ovšem značně silnější. Bardas Fokas vyjel do boje v čele svého vojska, ale náhle spadl mrtev z koně (zřejmě zasažen infarktem). Basileios II. ve svých pětatřiceti letech, 26 let po smrti svého otce, stal se skutečným vládnoucím císařem.

BOJ PROTI MOCNÝM VELKOSTATKÁŘŮM

- Basileios jediným rozhodnutím zničil i ty nejmocnější osoby, dal zkonfiskovat jejich majetek a je samé buď poslal do vyhnanství, nebo držel v zajetí v Konstantinopoli, popř. z nich učinil obyčejné rolníky.
- Novými zemědělskými zákony navázal na zákonodárné dílo Romana Lakapena. Zrušil všechna ustanovení svých předchůdců učiněná ve prospěch statkářské aristokracie a nařídil bezpodmínečné navrácení (restituci) pozemků zcizených drobným rolníkům, pokud je nabyvatel nezískal dříve než před 75 lety a nemohl se prokázat platnými listinami potvrzujícími legálnost převodu.
- větší břemeno pro bohaté statkáře znamenal zákon *allelengyon*, tj. kolektivní povinnosti vesnické pospolitosti platit daně i z neobdělané půdy ležící ladem. *Ptochoi* (chudí) byli této povinnosti nadále zbaveni a ta zcela připadla na *dynatoi* (mocné), kteří měli své statky v okolí. Basileios svými zákony omezil práva církve rozšiřovat svůj pozemkový majetek na úkor selské půdy a na úkor finančních nároků státu.
- Basileios dbal, aby se všichni *stratiotai*, kteří se uchýlili pod „ochranu“ mocných magnátů, opět ujali hospodaření na svých statcích a plnili své vojenské povinnosti - z *paroiků* (závislých rolníků) soukromých magnátů se tak stávali do určité míry *paroiky* státu. Byl to další krok v procesu utváření feudálních vztahů v Byzanci, které se na rozdíl od západní společnosti vyznačovaly velkou rolí centralizovaného státního byrokratického aparátu a přímou závislostí zemědělského obyvatelstva na státní moci.

VÁLKA PROTI BULHARŮM – SAMUELOVA ŘÍŠE

- Basileios považoval za své životní poslání zničení bulharského státu a naprosté podrobení Bulharů. Tento cíl sledoval s usilovnou zarputilostí po 30 let. Jeho tvrdost, přecházející až v nepochopitelné projevy krutosti, mu vynesla příznačné epitheton *Bulgaroktonos*, s nímž vešel do dějin.
- Bulharský vládce Samuel se po vítězství nad Byzantinci v roce 986 zmocnil téměř dvou třetin Balkánského poloostrova a zcela podnikal nájezdy na území severního i středního Řecka.
- Basileios proti němu zahájil válečné akce roku 991. Trpělivě usiloval o znovudobytí jedné ztracené pozice za druhou. Jednáním s chorvatským vládcem i srbským knížetem, jimž byly uděleny vysoké čestné tituly, se snažil získat podporu slovanských kmenů sídlících v týlu svého protivníka.
- Úspěšný byzantský nástup přerušila nezbytnost císařova zásahu na východní frontě. Samuel toho využil, dobyl město Dyrrhachion (dnešní Drač), čímž získal přístup k moři, a posléze si podmanil i srbské knížectví Diokleu. Roku 998 Samuel se prohlásil carem.

PODMANĚNÍ BULHARSKA A OBNOVENÍ SEVERNÍ HRANICE ŘÍŠE

- Mírem, který Basileios uzavřel roku 1001 s fátimovskými vládci Egypta, byly uvolněny všechny byzantské síly k válce s Bulhary, kterou byzantský císař znovu zahájil s velkou rozhodností i strategickou prozíravostí. Postupně se mu podařilo odříznout původní centrální oblast Bulharska s městy Preslaví a Pliskou od Samuelovy základny v Makedonii.
- Válečné akce vyznačující se ničením a zabíjením pokračovaly dalších 15 let.
- K rozhodující bitvě došlo v soutěsce Kleidion v létě roku 1014. Basileios bulharské vojsko doslova rozdrtil. Množství Bulharů bylo zabito, na 14 tisíc jich bylo zajato. Basileios dal všechny zajaté Bulhary oslepit. Když car Samuel spatřil strašlivý průvod slepců vracejících se bezmocně domů, byl raněn mrtvicí a o dva dny později zemřel.
- Sporadický odpor jeho nástupců, bojujících navíc mezi sebou, trval ještě čtyři roky, až zcela zanikl. Roku 1019 vstoupil císař Basileios do Samuelova sídelního města Ochridu jako nesporný vládce celé země a Bulharsko, rozdělené do pěti provincií, se opět stalo součástí byzantské říše, jejíž severní hranici tak znovu - a naposledy - tvořila řeka Dunaj.

BASILEIOVO DĚDICTVÍ

- Basileios II. zanechal svým následníkům rozlehlou, dobře zorganizovanou a ekonomicky prosperující říši. Jeho říše opět sahala od Eufratu až k Itálii, od Sýrie až po Dunaj a Kavkaz. Byzantská říše dosáhla největší rozlohy od dob císaře Herakleia a již nikdy neměla být větší.
- Basileios také nahromadil obrovské bohatství a ještě větší hodnotu měly nashromážděné klenoty, šperky a relikvie.
- Existence říše byla pevně spojena s osobou panovníka, který dokázal razantně prosadit svoji absolutní moc a veškerou činnost mohutné armády včetně jejích aristokratických velitelů a úřednického aparátu podřídil zájmům státu.

